

HBE: Az egyesület 1991-ben alakult, hivatalos bejegyzésére 1992. januárjában került sor. Én 2000. február 11-én vettem át az elnöki tisztséget. Alapszabály szerint egyesületünk célja: valódi kulturális értékek terjesztése, közösségfejlesztés, hagyományok ápolása, identitástudat erősítése a szörványban, kapcsolatteremtés a Kárpát-medencében élő magyar közösségekkel.

E gazdag feladatsort hogyan, milyen rendezvények során sikerül megvalósítani?

HBE: Ismeretterjesztő előadásokat tartunk, hagyományápoló rendezvényeket szervezünk, megemlékező ünnepségeket történelmi eseményekről, vetélkedőket, könyvbemutatókat, író-olvasó találkozókat, különböző kiállításokat.

Vannak rendezvényeik, amelyek már átlépték a megye-, sőt az országhatárokat, és olyan ünnepségek, amelyekre naptár szerint már készül a magyar közösség...

HBE: Vannak évi rendszerességgel szervezett rendezvényeink. Januárban megünnepeljük a Magyar Kultúra Napját, a Költészet Napját, februárban szervezzük a Barcasági néptánc-találkozót, amit táncház követ, március 15-ére és Szent-István napra ünnepi műsorral készülünk. Húsvét előtt hímestojás-írást tanulnak a gyerekek, az írott tojásokból kiállítást is rendezünk. 2000-tól, minden év májusában, szervezzük a Reménység Házi Sokadalmat, a brassói magyar közösség majálisát. Ősszel a Bartalis János vers- és énekmondó versenyt szervezzük, 2008-ban az iskolások 15. adventi karácsonyváro rendezvényére és koncertjére került sor. Rendezvényeinken rendszerességgel fellép a brassói magyar dalárda, különböző népi táncsoportok, színjátszó csoportok, valamint egyéni előadók, hívatásos művészek.

A tavalyi évadot reneszánsz ünnepséggel kezdték, majd Brassó megyei néptánc-találkozóra került sor Bodolán, abban a községben, amely a Bélydy grófok kastélyáról és udvarházáról is híres.

HBE: Sorrendben ez volt a harmadik néptánc-találkozó. A brassói Búzavirág-, Bokréta-, Sirülő-, Törpefenyő-együttesek mellett felléptek a megye településeiről érkezett néptáncosok – Bodoláról, Fűrészmezőről, Apácáról, Keresztvárról, Négyfaluból, Pürkerecről, Tatrangról és Ürmösről. Több mint 300 táncos és zenés ropta a táncot, húzta a talpalávalót.

Az Egyesület életében a legrangosabb, illetve a legnagyobb visszhangnak örvend az évente megrendezett, a Kárpát-medencéből érkező versenyzők közreműködésével, a Bartalis János vers- és énekmondó verseny. Hogyan is kezdődött?

HBE: 1993-ban, az RMDSZ Brassó megyei szervezete, Apáca, a szülőfalu és az Apácai Csere János Kulturális Egyesület közös szervezésében, nagy ünnepségsorozattal emlékeztünk Bartalis János költő születésének 100. évfordulójára. Márk Attila énekmondóval közösen, már akkor Bartalis mellé szegődöttünk. Bemutattuk *Ez olyan idő...* című pódiumműsorunkat, amivel a bemutató után bejártuk a Barcaságot.

Azóta, évről évre, egy gyönyörű őszi hétvégen, amikor mindig süt a nap, Versünnep van Brassóban. Ilyenkor nem is a verseny a fontos, hanem a találkozás egymással és a verssel, a megmutatkozás, a kitárulkozás vágya, a világ vers általi megvalthatóságának reménye. Én, személyesen a verseny zsűritagjaként vettem ki a részem a verseny munkálataiban, majd a hetedik versenytől (2000) szervezem is a rendezvényt.

Tizenöt év alatt 470 versenyző (ha csak az országos döntőbe jutottakat számítjuk) lett Bartalis János-verssel gazdagabb. Számos díjnyertesünk magyarországi versenyeken képviselte példásan az erdélyi magyarságot. Sokan bejutottak színházművészeti egyetemekre, irodalmi pályát választottak, vagy beálltak a közművelődésben tevékenykedő önkéntesek táborába. És nagyon remélem, gazdagabbak lettek azok a vershallgatók, a befogadók, akik, eljöttek a versenyekre, hogy felfogják az üzenetet.

Boros Erika

In memoriam

Győri János (1922–2008)

Mély fájdalommal búcsúzunk a hazai honismereti mozgalom legaktívabb és leghosszabb ideig tevékenykedő munkásától, a jászkiséri Csete Balázs Honismereti Kör megalapítójától és három évtizeden át vezetőjétől, a helytörténeti gyűjtemény és tájház létrehozójától, Jászkisér nagyközség diszpolgárától, a helyi közművelődés nagyra becsült öregjétől, az iskolai oktatás és népművelés kiemelkedő munkásától, az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatok fáradszaktalan résztvevőjétől, Csete Balázs örökségének lendületes folytatójától és kiteljesítőjétől. A felsorolást még folytathatnám, hiszen olyannyira

széleskörű és kiterjedt életpálya zárult le 2008. december 30-án, amely az eltelt negyven esztendő alatt Győri János és felesége, Szentpéteri Julianna tevékenysége révén Jászkisért a hazai közművelődés és honismeret területén az egyik legismertebb településsé avatta. Országos mintát és példát adtak a vidéki honismereti szakköri és a helyi értékeket megőrző tájházi munka szervezésére és működtetésére.

Az egyetlen református jáász település kulturális életének több mint négy évtizeden keresztül lankadatlan energiával és nagytáji hatékonysággal működő motorja azonban nem jáászági születésű. Győri János Jászkiséren lett valódi jáász, ugyanis 1922. október 19-én a Heves megyei Nagyrédén látta meg a napvilágot. A katolikus palóc Győri János történelem-népművelés szakos tanári diplomát szerzett, majd romantikus körülmények között nősült be a protestáns jáász településre, ahová 1955-ben kapott általános iskolai tanári kinevezést, mégpedig – és ez talán nem is a véletlen műve – az akkor nyugdíjba vonuló Csete Balázs helyére. Ettől a perctől élete utolsó órájáig feleségével együtt folytatta azt a helytörténeti és honismereti munkát, amit neves elődje rátestált. Maga Csete Balázs sem remélhetett volna szellemi hagyatékának jobb és alkalmasabb megőrzőjét a Győri házaspárnál, akik egész életüket ennek a nemes ügynek szentelték. Győri Jánost hamarosan befogadta lakóhelye közössége, akinek a Jáászág iránti rajongása nemcsak pedagógiai munkájában, hanem kiváló és lelkes népművelői tevékenységében is megmutatkozott. 1955-től egészen 1982-es nyugdíjazásáig a jáászkeri általános iskolában tanított. Hosszú időn keresztül sportköri elnökként is tevékenykedett, valamint történelmi szakkört vezetett. 1960–1963 között tiszteletdíjas igazgatója volt a helybeli művelődési háznak.

1970. március 15-én, a neves előd születésnapján feleségével és tíz jáászkeri lakossal megalapította a *Csete Balázs Honismereti Szakkört*, amelynek vezetését 2001-ig látta el. A rövidesen több mint hetvenfősé lett szakkör kezdettől komoly és hatékony munkát végzett a helyi hagyományok és tárgyi világ feltárása terén. A rendszeres szakköri foglalkozások, a néprajzi pályázati dolgozatok készítése, a határon belüli és túli szakmai kirándulások, a rokonszervezetekkel való kapcsolattartás, a szakköri tagok munkájának összefogása komoly erőpróbát jelentett. Egykori tanítványai, munkatársai, s mindazok, akik vele dolgoztak, őszinte csodálattal adóztak fáradhatatlan lelkesedésének és lendületes tevékenységének.

Az országos viszonylatban is nagy létszámú honismereti szakkör hamarosan kinötte a kultúrházban való rendszeres összejöveteleket, különösen a mind nagyobb számban gyarapodó tárgyi gyűjtemény miatt, melynek elhelyezéséről szintén a Győri házaspár gondoskodott. 1981-ben sikerült megszerezniük a régi óvoda épületét, amit a szakkör tagjai felújítottak, és hat helyiségét a maguk által gyűjtött és dokumentált jelentős helytörténeti anyaggal rendezték be: a gazdálkodástól a kismesterségeken, népviseleten keresztül Csete Balázs tárgyi hagyatékával, a település történeti emlékeivel, melyek sorát két hagyományos lakószoba enteriőrje zárja le. A *Csete Balázs Helytörténeti Gyűjtemény* az eltelt évtizedek alatt országos viszonylatban is figyelmet érdemlő, elismerést kiváltó szakmai megalapozottságú tájház-zá fejlődött. 1995-ben az udvar hátsó területén kialakították a *Jász-portát* a hagyományos gazdasági épületekkel és eszközökkel, amihez egyedülálló szépségű emlékpark kapcsolódik a jáások történeti emlékezetének megidézését szolgáló kopjafákkal és díszeserjékkel. A gyűjtemény vezetője húsz éven át Győri János volt.

Példaértékű az a szoros együttműködés, szimbiózis, ami Jászkiséren megvalósult a honismereti szakkör és tájház munkálkodásának összekapcsolódása révén. A honismereti tevékenység jelentős tárgyi és szellemi anyaggal gyarapította a tájházat, melynek eredményességét Győri János szigorú szakmai igényessége biztosította. Rendszeres kapcsolatot tartott a megyei múzeumi szervezettel, valamint a Néprajzi Múzeummal, ennek köszönhetően az egyik leghitelesebb tájházi kiállítási anyaggal rendelkezik a település. A másik terület, melyben Győri János lankadatlan szorgalma megmutatkozott, a néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatokon való rendszeres részvétel, mind személyesen készített dolgozatai, mind a szakköri tagok révén, olykor kollektív pályázatok benyújtásával. Megadott számomra, hogy több mint két évtizeden át figyelemmel kísérhettem a rendszeresen érkező pályamunkákat, amelyek között minden évben több nyert előkelő díjat. Öröm volt látni a tájház falán sorakozó és egyre gyarapodó számtalan oklevelet, melyeket a szakkör tagjai nyertek el, és amit János bácsi mindig nagy büszkeséggel, könnybe lábadt szemmel mutogatott. Hogy a Néprajzi Múzeum gyűjtőpályázatán való részvétel mennyire fontosnak tartotta, kellően reprezentálja, hogy halála előtt néhány héttel, nagybetegen maga vette át a néprajzi pályázataért járó első díjat a Néprajzi Múzeum dísztermében, az ötvenedik önkéntes néprajzi gyűjtőpályázat alkalmából. Ekkor találkozottunk utoljára, és a maga sajátos elégedetlenségével reklamált, hogy a test már nem bírja a szellem aktivitását, pedig még mennyi dolga, feladata lenne. Hiszen csak 86 éves volt!

Amint a Honismereti Szakkör 30 éves történetéről szóló összegzéséből (Jászsági évkönyv, 1999) kiténik, a néprajzi pályázatok sorát számos egyéb munkája egészítette ki, mint pl. 1978-tól az országban elsőként megindított játszóházi foglalkozások Csete Balázs szellemiségének jegyében, 1979-től az Apáról-Fiúra hagyományörző bemutatók rendszeres megszervezése, valamint jelentős konferenciák, ünnepek (Kossuth emlékülés, Csete Balázs emlékünnepek, szakköri évfordulók) tartása, melyek mind a település hírét-nevét növelték.

1990-től szinte minden évben sor került országos hatáskörű rendezvényre, melyeken magam is gyakran részt vettem, minden alkalommal konstatacióval a magas szakmai színvonalat és a helyi közösség nagyszámú, érdeklődő részvételét, valamint a Győri házaspár iránti tiszteletet, szeretetet. Közösségformáló tevékenységük elismeréseként 1995-ben a Honismereti Szövetség legrangosabb kitüntetését, a Bél Mátyás Emlékplakettet nyerték el, 1996-ban a Jászságért-díjat kapták a Jászok Világtalálkozóján. De Győri János mindig büszke volt a helyi kitüntetésekre is: a Csete Balázs díjra, valamint díszpolgárságára, mely megérdemelten dokumentálta jászvá válását. Mindig nagy nosztalgiával emlegette, és élete egyik legnagyobb eseményének tartotta, hogy 1998 nyarán a Karcagon rendezett XXVI. Országos Honismereti Akadémia mintegy kétszáz résztvevőjét vendégül láthatták Jászkiséren. A Honismereti Szövetséget tartotta legfőbb támaszának, csaknem minden Honismereti Akadémián részt vett feleségével, olykor több szakköri taggal. Mindvégig a honismeret érdekében munkálkodott, egész életében igyekezett hasznára lenni fogadott hazájának, a Jászságnak, és ezen keresztül egész nemzetének, azon gondolat jegyében, melyet Csete Balázstól oly gyakran idézett: „Minden szépség legtermészetesebb kútforrása: a hazaszeretet!”

Selmezi Kovács Attila

Dankó Imre (1922–2008)

2008. december 15-én, életének 87. évében elhunyt Dankó Imre nyugalmazott megyei múzeumigazgató, az MTA doktora, címzetes egyetemi tanár, a magyar múzeumügy, a néprajz, a művelődéstörténet, s a honismeret közismert, közmegebecsülésnek örvendő személyisége. 2009. január 5-én Debrecenben helyezték örök nyugalomra. A hosszú, ám eredményeiben az emberi élethez mérten mégis valószínűtlenül gazdag életpálya felületes számbavétele is jelzi, hogy Dankó Imre nagyon nehezen betölthető űrt hagyott maga után. Bár az elmúlt egy-két esztendőben alkalmanként fáradtabbnak, a testi megpróbáltatásai miatt olykor türelmetlenebbnek éreztem a megszokottnál, figyelme és munkabírása élete végéig változatlan volt. Ezt igazolja például, hogy a karácsony és Szilveszter közötti posta kézbesítette a *Rálátás* című honismereti-kulturális lap 2008. évi utolsó számát, amiben a szerkesztő Dankó Imre még 2008. november 30-án lezajlott rendezvényről is tudósított. Szerencsések lehettünk, akik közelebről ismerhettük, mert az egykori tanítványokra kiterjedő figyelme, segítőkészsége mellett talán valamit megérthettünk abból a személyiségből, akiben organikusan élt együtt a sokféle tudás, a legkülönbözőbb szakterületen megszerzett jártasság. Amennyire olykor úgy érezhette a fiatalabb pályatárs, hogy Dankó Imre öröktől van, s örökké lesz, annyira fájdalmas immár megmásíthatatlan hiánya.

Dankó Imre a Gömör megyei *Hanvárról* származó édesapa, és *Hajdúböszörményből* a fővárosba került édesanya gyermekeként, *Budapest*en született 1922. január 22-én. *Kunszentmiklóson* nevelkedett, ott érettségizett. Egyetemi tanulmányait Debrecenben kezdte magyar–angol–történelem szakon, azután Budapestre iratkozott át, ahol a *Bolyai Kollégium*, majd az abból kinövő *Györffy Kollégium* alapító tagja volt. Bár múzeumi kapcsolatai már diákéveiből datálódhatnak, az egyetem befejezése után először tanítani ment: *Hajdúnánáson*, *Kecskeméten*, *Szentendrén* és *Türkeven* volt gimnáziumi tanár. Az utóbbi helyen került először múzeumi státusba 1953-ban, miután 1951-ben az ő irányításával nyitott meg a *Türkevei Múzeum*. 1954-től *Sárospatakon* a *Rákóczi Múzeumot* irányította, 1958–1964 között *Gyulán* az *Erkel Ferenc Múzeum* igazgatója volt, majd 1964. július 1-jén *Pécsett* a *Baranya Megyei Múzeumi Szervezet* irányítását vette át. 1969. július 1-jétől nyugdíjazásáig, 1983. január 1-jéig *Debrecenben* a *Déri Múzeum* és a *Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Igazgatóság* igazgatója volt. Az általa irányított kiváló munkatársi gárdával multhatatlan érdemeket szerzett Hajdú-Bihar jelenlegi múzeumi intézményrendszerének kiépítésében, s Debrecen adott keretet Dankó Imre tudományos életművének teljes kibomlásához is. (Hozzá kell tennünk, hogy a város művelődéstörténetével sokkal korábban eljegyezte magát: 1944-ben a *Sorsunk* című, néhány éven át Pécsett megjelenő irodalmi, művészeti és társadalmi lapban

Tehetségmentő debreceni kollégium címmel írta a – bibliográfiája szerint – legelső cikkét, 1945-ben pedig a Református Kollégium partikula rendszeréről készült bölcsészdoktori értekezése.)

Megszámlálni is alig lehet az általa gondozott, szerkesztett, megjelentetett kiadványokat és kiadvány sorozatokat, saját publikációiról nem is szólva. Szinte minden munkahelyén szerkesztett, gyakran maga indított könyvsorozatokot, illetve olyan periodikákat, amelyek a szaktudomány mellett az érdeklődő nagyközönséget is informálták (sárospataki, gyulai, bajai múzeumi füzetek, Pécsen a Dunántúli Dolgozók és a Múzeumi Körlevél, Debrecenben a Múzeumi Kurír).¹ Az 1944–1996 közötti időszakból – nem a teljesség igényével készült – bibliográfiája csaknem 1600 tételt számlál.² 1946-ban bölcsészdoktori címet, 1966-ban kandidátusi fokozatot szerzett, 1987-ben pedig a tudomány doktora lett. Tevékenysége messze túlmutat a néprajz határára, de ő maga is lényegesen kitágította a hagyományos értelemben vett néprajz kereteit: az irodalomtörténet, a művészettörténet, a művelődéstörténet megszámlálhatatlan kérdésével foglalkozott. A Debreceni Egyetem oktatójaként, három évtizedig nevelte a néprajzosok és a muzeológusok nemzedékeit. A Néprajzi Tanszéken 1986-ban címzetes docenssé, majd 1992-ben címzetes egyetemi tanárrá nevezték ki. Etnográfus hallgatók generációi emlékezhetnek jó hangulatú óráira és a Déri Múzeumban – az ő irányításával is – végzett múzeumi gyakorlatra. A tudományos ismeretterjesztésben éppen úgy fontos szerepet vállalt, mint a múzeumok társadalmi támogatóinak megszervezésében. A múzeumok nemzetközi szervezete, az ICOM körében a magyar muzeális közgyűjtemények kapcsolatait erősítette. A Déri Múzeum Baráti Körének égisze alatt, a Kör elnökeként, illetve társelnökéként általa szerkesztett, mintegy száz kötetet megért Múzeumi Kurír gondozása vélhetően példátlan a hazai múzeumok történetében. Saját bevallása szerint, legeredményesebben Debrecenben tudott bekapcsolódni a helytörténeti kutató és feldolgozó munkába: éveken át elnöke is volt a Hajdú-Bihar Megyei Helytörténeti és Honismereti Bizottságnak.

Muzeológusként és vezetőként tevékenységében soha nem vált el a tudományszervezés és a közművelődés. Az általa vezetett intézményekben is a határokon túlnyúló szakmai kapcsolatokat épített ki, de érdeklődése és kapcsolatrendszere túlnyúlt a Kárpát-medencén: Bukaresten, Brassón át elért a Balkánig, hangsúlyosan Bulgária területéig, Pozsonyon, Brnnon át Angliáig, Walesig. Jószerével mindenre nyitott, a szó valódi értelmében vett értelmiségi volt. Néhány éve csak, hogy a sok évtizeden át használt írógépről a számítógépre tért át, s interneten is kapcsolatot tartott a világgal.

Dankó Imre emberi és kutatói habitusából és széles körű tájékozódásából fakadt, hogy rendkívül gyorsan felismerte a különböző tradíciókban gyökerező, eltérő kulturális környezetek mibenlétét, s az abban felmerülő kutatási feladatokat, lehetőségeket. (Könnyen teremtett emberi kapcsolatokat is, személyisége olykor kifejezetten elbűvölte a vele először találkozókat is. Munkáiból éppen úgy, mint a vele való beszélgetésekből egyértelmű, hogy számára a barátságok, az inspiráló emberi kapcsolatok ropant fontosak voltak, s azok kihatottak egész tudományos érdeklődésének fejlődésére is. Hogyan természetesen ő is hatott a kapcsolataiban!) Ha bele gondolunk abba, hogy mennyire más hagyományt és környezetet képvisel(t) Túrkeve, Gyula, Sárospatak, Pécs majd Debrecen, akkor könnyen beláthatjuk, hogy kulturális örökségükhöz, illetve azok letéteményeseihez maga Dankó Imre személyisége és tudása jelenthette a legfontosabb kulcsot. De nem csak a nagy múltú városok adtak – a külső szemlélő számára könnyen és gyorsan – keretet a tevékenységéhez, hanem apró települések kulturális életébe is erőt plántált a sárréti Zsákától a zempléni Füzérradványig.

Tevékenysége a tájtörténet felől közelített a jelenségek, a résztemák felé, mindez szinte korlátlan lehetőségeket biztosított számára a témaválasztásban, s megadta a témákhoz való vissza-visszatérés lehetőségét is. Szemléletmódjában és munkamódszerében szerencsésen egyesült a terepmunka – leginkább megfigyelés – a történeti források és az irodalom feltárásával. Gyakran olyan témákkal foglalkozott, ami jószerével ismeretlen volt a kutatók számára, máskor meg olyan személyiségekre emlékezett, akiket rajta kívül – a ma élők közül bizonyosan – talán már senki nem ismert. Munkáiban azonban ezek az – aprónak tűnő – elemek megtalálták a helyüket a nagyobb összefüggésekben, s nem ritkán látvalos művelődéstörténeti kapcsolatok kifejezőinek mutatkoznak. Jószerével tudománytörténetiek mára már a Dankó Imre személyiségét körülvevő „históriák”, részleteikben immár folklorizálódott „valóságos történetek” is. (Feledhetetlen számomra az évtizede zajlott sárospataki konferencia estéje, amikor a közös vacsoránál, az asztalnál egymással szemben ülve Balassa Iván és Dankó Imre idézték meg várbeli emlékeiket, némiképp színezve is a történeteket, felismerve az érdeklődő fiatalok kitüntetett figyelmét.)

¹ Lásd Ortutay Gyula előszavát az *Opuscula Ethnographica* kötetben. Debrecen 1977.

² Dankó Imre munkásságának repertórium (1944–1996). Összeállította: Nagy Jenő. Debrecen, 1997. Az azt követő időszakra a Déri Múzeum Évkönyve köteteiből tájékoztam, amelyek a munkatársak szakirodalmi tevékenysége sorában Dankó Imre évenkénti publikációit is közlik.

Dankó Imre 1983. január 1-jén nyugdíjba vonult, s az azt követő negyed századot jószerével már valóban a tudományak szentelhetette. Továbbra is tanított az egyetemen, s élete végéig szinte egyszemélyes „intézményként” tevékenykedett. Az rengeteg publikáció mellett továbbra is kiterjedt szerkesztői munkát végzett: például kilenc évfolyamát jelentette meg a már említett *Rálátás* (Zsákaai Helytörténeti – Honismereti, Kulturális Tájékoztató) című kiadványnak. Továbbra is sok konferencián szerepelt, szervezett, kéziratokat lektorált, opponensként, valamint bizottsági tagként egész fiatal tudós nemzedéket segített a tudományos fokozat megszerzésében. Múzeum utcai lakásuk – hála hat évtizeden át hűséges társának, feleségének is – mindig nyitva állt a Dankó Imréhez kopogatók előtt.

A sok-sok munka szerencsére nem maradt visszajelzés nélkül, természetesen a tanítványok, tisztelők, barátok megbecsülése mellett. A múzeumi szakma elismerésén túl – amit pl. a Móra Ferenc-díj (1976) és a Pulszky Ferenc-díj (2006) tükröz –, számos kitüntetés és elismerés birtokosa volt, idehaza és a határokon kívül is. Debrecen és a tiszántúli reformátusság művelődéstörténetének kutatásában elért eredményeit és a Doktorok Kollégiumában végzett tevékenységét a Debreceni Református Hittudományi Akadémia díszdoktori cím adományozásával ismerte el. A honismereti mozgalom 1996-ban a *Notitia Hungariae* (Bél Mátyás) díjjal fejezte ki megbecsülését Dankó Imre hűséges szolgálatát.

Dankó Imre tudományos munkásságát és rendkívül szerteágazó tudományos és ismeretterjesztő publikációs tevékenységét roppant nehéz lenne áttekinteni, hiszen egy kisebb művelődéstörténeti lexikonra emlékeztet a 75. születésnapjára megjelent bibliográfia tárgymutatója is. Eredményeit azért is nehéz tematizálni, mert azok át- meg átfedik egymást, jószerével összeérnek tartalmukban, szerkezetük egészében szervesül az életműben. Szerencsére, említett önéletrajzában nagyon sok támpontot ad azzal, hogy saját maga fogalmazta meg tevékenységének fő irányait, csomópontjait. Előre bocsátva, hogy eredményei szétfeszítik az általa körülhatárolt tematikát, az általa legfontosabbnak ítélt témák mentén próbálom röviden számba venni az életművét. (Terjedelmi okokból csak az önálló kötetekre, és néhány kiemelkedő fontosságú tanulmányra utalok bibliográfiai pontossággal.)

Első helyen a *Hajdúság etnikai kutatásában* elért eredményeit említette számadásában, ami hat évtizeden át, többfelé ágazó tematikában végzett kutatómunkát takar. Egyaránt foglalkozott az „*öreg hajdúvárosok*” (hat szabadalmas település), az 1876–1950 között egységet alkotó *Hajdú megye* történeti-néprajzi, nyelvészeti és művelődéstörténeti kérdéseivel, magával a *hajdú* problematikával, s a *hajdú telepek* történeti-jelképeivel Szerencstől Sarkadig és a Délvidékig. Tanulmányok, közlemények sorát publikálta, történeti források kiadásában működött közre, *A hajdúk a magyar történelemben* címmel tematikus köteteket szerkesztett (Módy Györggyel), a Sajó és Hernád menti hajdú településekről,³ Nyírbátor hajdúvárosról,⁴ a Körösköz-bihari hajdúságról⁵ pedig önálló kiadványt jelentetett meg. A publikációk célja, s az azokkal megélezott olvasói kör persze különböző volt, a megyei napilapoktól az összegző tanulmányokig, alkalmanként akár a monografikus szintézig (pl. a Hajdúság népi építészete).

Ez utóbbi már átvezet a másik nagy problémakörhöz, a *népi építészet* és a *népi lakáskultúra* vizsgálatában elért eredményeihez. Ez a témakör koncentráltabban jelenik meg Dankó Imre munkáiban, ami részben abból fakad, hogy elsősorban az alföldi mezővárosok változó építőgyakorlata foglalkoztatta, részben pedig abból, hogy 1966-ban ebben a témakörben írta meg kandidátusi értekezését (*Életmódbeli változások a délbihari síkság parasztságának felszabadulás utáni életében – Különös tekintettel a településre, építkezésre és lakásbelsőre*). Mindez persze nem jelenti, hogy – településmonográfiák építészeti fejezetei mellett – ne tekintett volna ki néhány írásban az építkezés kapcsán a változó táj és az emberi hajlék kapcsolatára, az építő kultúra nyelvészeti jelenségeire, sajátos anyaghasználati módokra, sajátos gazdasági épületekre, vagy akár a bolgár népi építészeti irodalmára.

Ebből a tematikai körből megint csak szervesen következik egy másik nagy egység, amit Dankó *életmód-változásvizsgálati kutatásokként* említ, amiben vizsgálataival élen járt, s ami érdeklődésének és munkamódszerének egyik jellemzőjére világít rá. Arra, hogy változásokban, folyamatokban gondolkodott, forrásai jellemzően történetiek voltak, s nem a jelenségekre koncentrált. Erről maga így fogalmazott: „Kutatásaim során igyekeztem a történelmi-társadalmi szempontokat érvényesíteni és a komparatív módszert alkalmazni. Minden tárgykörömben szem előtt tartottam az interdiszciplináris körülményeket, illetve az interetnikus kapcsolatokat, az akkulturizációs folyamatokat, a migrációk hatását.”⁶

³ A Sajó-Hernádmelléki hajdútelepek. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 1. Sárospatak 1995. (Új kiadása: Sátoraljajhely 1991.) Vö. még: A szerencsi Bocskai-hagyományok nyomában. A Bocskai Gimnázium kiadása. Szerencs 2005.

⁴ Nyírbátor hajdúváros. *A Báthori István Múzeum Füzetei* 7. Nyírbátor 1957.

⁵ A Körösköz-bihari hajdúság. *A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai* 8-9. Gyula 1959.

⁶ Önéletrajz. Dankó Imre munkásságának repertórium (1944-1996). Debrecen 1997. 12. old.

Azon túl, hogy mindez szemléletében megfigyelhető, több tanulmányt is szentelt a (néprajzi) változás-vizsgálat problematikájának. Fentebb említett, ide is illeszkedő kandidátusi értekezése sajnálatos módon nem jelent meg könyv alakban. (Általában is jellemzőnek tűnhet Dankó Imre életművére, hogy – a publikációk hatalmas mennyiségéhez viszonyítva – kevés könyvet írt, jellemzően azok is inkább tanulmánykötetek voltak.)⁷

Negyedikként az általa legeredményesebben kutatott témakörök közé sorolja a *népi kerámia*, a *fazekasság* kutatását, s annak kapcsán a *népi iparművészet* és a *folklorizmus* egyes kérdéseinek vizsgálatát.⁸ Ez vélhetően a téma iránti vonzódását fejezi ki, s az életmű arányait tekintve véleményét bizonyára a kerámia kiállításokkal és egyéb, a népi iparművészet kapcsolatos rendezvényekkel együtt kell értenünk.

Munkássága legeredményesebb témái között utolsóként említette az *árucseré*, a *piacok-vásárok* kutatását. Megítélésem szerint, Dankó Imre nevével legtöbbször ezt a témakört kapcsolják össze, ebben érte el a legtöbb eredményt, és ebben érvényesült leginkább rendszeralkotó tevékenysége is. Az életműnek talán ez a legerőteljesebb része, fél évszázad alatt a kérdéskör megszámlálhatatlan összefüggésével és részletével foglalkozott.⁹ Az *árucseré – javak cseréje* problematika elvi tisztázása mellett, maradandóan rendezte az árucseré típusainak és formáinak kérdését, a vásárok funkciójának összetett voltát.¹⁰ Tanulmányok egész sorozatát publikálta a jelentős magyar vásárhelyekről, a vásárhirdetésektől kezdve a mértékekig, a vásárok tiszttségviselőitől kezdve a zöldvásároktól, a vásárok nemzetiségi vonatkozásaitól a hetipiacok szerepéig valószínűtlenül sok részletét kutatta eredményesen ennek az összetett problematikának. Amellett, hogy mindenkinél jobban ismerte a vásárok és piacok történiáját, azok szereplőinek történetét, színes egyénisége is a sokadalmak rajzában teljesedett ki leginkább. A kofa, a lacipecsenye, a bosnyák, a vásári közvetítők, a vásári viselkedésformák, s számos más kérdés tárgyalásában valódi szépiroí erényeket mutatott fel, tül azon, hogy írásainak stílusa amúgy is gördülékeny, olvasmányos és élvezetes, függetlenül attól, hogy rövid hírlapi cikkről vagy terjedelmes tanulmányról van szó. Korszakos jelentőségűt alkotott a vásárok kutatásában, de megjelent összegzései mellett is úgy érzem, hogy Dankó Imrének még meg kellett volna írnia a Kárpát-medence vásárainak nagy szintézisét.

Az előbbieket csupán néhány tartópillérét jelentik Dankó Imre munkásságának. Külön méltatást igényelnének például a különféle etnikumokkal, illetve etnikai csoportokkal, a különböző tájak és egyes településeik történetével és néprajzával,¹¹ a különféle művészeti ágakkal, jeles személyiségek életrajzával, az iskolák és az oktatás történiájával, a nyomdászat és a könyvészet kérdéseivel,¹² a muzeológiai elvi kérdéseivel, valamint különböző szakterületeivel, s még számos mással foglalkozó munkái. Külön méltatást igényelne szerkesztői tevékenysége is: több száz kötet örzi keze nyomát. Több száz recenzió emlékeztet arra a figyelemre, amivel a kor- és pályatársak tevékenységét követte. Be kell azonban látni, hogy az életmű gazdagságából és összetettségéből eredően, mindenféle méltatás és számbavétel csak szegényítheti Dankó Imre valódi teljesítményét. Az hatalmas életmű maradandó. S maradandó Dankó Imre személye is azokban, akik személyesen ismerhették. Nyugodjon békében!

Viga Gyula

⁷ Opuscula ethnographica. Válogatott tanulmányok. Debrecen 1977.; Fragmenta Historica Ethnographica. Válogatott tanulmányok. *A Hajdú-Bihari Múzeumok Közleményei* 55. Debrecen 2002.

⁸ A gyulai fazekasság. *A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai* 48–49. Gyula 1963., A magyarhertelendi női fazekasság. *Dunántúli Dolgozatok* 5. Pécs 1968.

⁹ A gyulai vásárok. *A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai* 44–46. Gyula 1963.,

¹⁰ Vándorlás és árucseré (vázlat és irodalmi tájékozódás a kárpát-medencei árucseré és migráció kapcsolatának kérdéseirhez). *Seperatum*. Debrecen, 1979., Tiszántúli vásárok-piacok. *Szöllősi Gyula* (szerk.): *Vásártörténet – Hídi vásár*. Debrecen 1976. 15–95. old. A magyar vásárok néprajza. *Domonkos Ottó* (főszerk.): *Magyar néprajz* III. Kézművésesség. Budapest 1991. 637–702. old.; Régi vásáraink világa. *Folklor és Etnográfia* 71. Debrecen 1992.

¹¹ Ismerjük meg szülőföldünket! A Sárospataki Járás története. Miskolc 1955.; Széphalom. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetek 3. Sárospatak 1956., Túrkeve története 1945-ig. H.n. É. n. (Bp. 1956), Túrkeve kutatása. Túrkeve, 1957., Baja irodalma. A Bajai Túr István Múzeum Kiadványai 2. Baja 1957., Kötégyán. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 11. Gyula, 1960., A gyulai vár. Gyula, 1963., Képek Mohács történetéből (Bándi Gáborral). *Janus Pannonius Múzeum Füzetek* 8. Pécs 1966., Pécs képekben. Pécs 1967., Csenger története (Fábián Lászlóval). A Szatmári Múzeum Közleményei 4. Mátészalka, 1978., Nánási művelődéstörténeti emlékek. *Hajdúnánás* 1989., Az András templomtól a Nagytemplomig. *Nagytemplomi Gyülekezeti Élet Füzetek* 2. Debrecen 1994., Magyarhomorog. Debrecen 2001., Zsáka. *Száz Magyar Falu Könyvesháza*. Bp. 2002.

¹² Írások, nyomdászok, nyomdák. Alföldi Nyomda Rt. Méliusz Műhelye. Debrecen 2002.

Kónya Ádám halálára...

Kónya Ádámról búcsúzom. Ahogy az időkbe nézek, s kereselem az arcát, kereselem az emlékeimet, sokszor úgy érzem: az ő múltja az én múltam is. Ugyanazokba az iskolákba jártunk első elemitől az egyetemi diploma megszerzéséig. Az egyetemi négy évet leszámítva, amikor ő földrajzot, én filológiát végeztem ugyanott, a Bolyai Tudományegyetemen, ugyanazok voltak a tanítóink, tanáraink is. Tehát: ugyanazok a hatások, erők formáltak. Az általa szerkesztett MI. AZ 52-ESEK című, a saját évjáratukat megidéző könyvben önéletrajzi vallomásában olvasom: 1949 után már egyre inkább csak szovjet szerzők indulóit lehetett az énekkarnak énekelni, a népdal kezdett eltűnni... Bennem is ott zeng – ha visszagondolok –: „Egy a jelszónk: a béke, Harcba, boldog jövőért megyünk. Egy nagy cél érdekében, Tör előre ifjú seregünk...” Vagy még tovább, még radikálisabban: „A múltat végképp elseperni. Rabszolgahad indul velünk!” Igen, azokban az időkben a társadalom fő célja ez volt. A múltat, a hagyományokat, a hagyományos kultúrát, a megtartó értékeket, érzelmeket, ilyeneket mint nemzeti érzés, a hazaszeretet érzése, a hazára való büszkeség érzése, önbecsülés, önértékelés, saját kultúránk, saját értékeink szeretete végképp el kell seperni. Hullj a nihilbe, a talajtalanságba!

Nincs kizárva, hogy ez a durva törtetés, csörtetés fordította Kónya Ádám arcát a múlt, a hagyományok kutatása felé. Mert hát bennünket, székelyeket olyan fából faragtak, hogy ha valamire kényszeríteni akarnak, azt mondjuk: csak azért sem! Voltak is bajai emiatt szinte végig, egész életében. Kifordított kor volt a miénk. Emlékszem, egyszer a moziban egy filmen megjelent „Sztálin elvtárs”, s valaki felállt, s elkezdett ordítani a tenyerét összeverve: Sztálin! Sztálin! Sztálin! És nem mert nem felállni az egész terem, bár mindenki érezhette, hogy ez örület, hisz filmet nézünk, mégis: nem merte senki nem verni össze a tenyerét, mer nem tudhattad ki áll/ül melletted, s az üvöltő kórus is zengett annak rendje és módja szerint. Legalább mímelni kellett mindenkinek, annak is, aki arcpirulva, szégyenkezve állt ott a lelkesedők vagy állelkesedők között.

Ebben az „ilyen” világban utunk külön út volt, de mint bátyám osztálytársával akkor, később mint eszmetársak jóban voltunk, jártunk is egymáshoz. Illetve: inkább mi mentünk hozzá, hozzájuk, mert így hozta a „helyzet”. Egyik gyönyörű közös emlékünk az 1952-es Helsinkii olimpia közvetítéseinek a hallgatása. Nekik volt rádiójuk, nekünk nem, még 1944 őszén, a dicsőséges szovjet hadsereg és a röviddel azelőtt hozzája csatlakozott, átállt, bosszút lehellő román csapatok „felszabadító” bevonulásának a napjaiban be kellett szolgálatnunk a készülékeket, nekünk is, s feltehetően nekik is, s addig nekünk még nem volt erőnk újat vásárolni. Így hát délutánoként, esténként Ádámékhoz jártunk több mint két héten keresztül, együtt hallgattuk a közvetítéseket, s együtt szálltunk a mennybe a minduntalan feleszendülő magyar Himnusz hallatán! Aki élte azt a kort, sose felejtí el: 16-szor csendült fel az újabb és újabb magyar győzelmet ünneplő Himnusz, 16-szor hallgattuk szinte remegő testtel, arccal ezt a csodálatos imát, ami akkor tilos volt, csak a rádióban hallgathatta, hallgathatta? aki merte hallgatni ott is! S csak dúdolni, együttdúdolni mertük még hasonlóan érzők is, mert hát „a bilinek is füle van” – mondták az emberek akkoriban. Ezek voltak a mi életiskolánk lapos, nyomasztó, félelmeket gerjesztő és felemelő eseményei, pillanatai, ez volt a kohó, melyben formálódni kellett, azaz: ugyanaz a kohó edzett, formált bennünket.

Önéletidéző emlékezésében beszél a Bolyai egyetem kórusának 1956-os debreceni kirándulásáról is. Ott is együtt voltunk, együtt emelkedtünk lélekben, egy forrásból meritettük a nemzeti műveltségben való csodálatos feltöltődést, hiszen akkor még óriási élmény volt átlépní a határt – számunkra is „a felszabadulás”, a „szocializmus nagy győzelme” után, újbóli elszakításunk után¹ ez volt az első eset –, s érezni minden porcikánkkal, hogy magyar földön vagyunk. És fogadóink, a debreceni diákok, s a város népe, akik majd pár hónap múlva már fegyverekkel néztek szembe, az embertelen hatalom fegyvereivel, tettek is azért, hogy lélekben valóban fel tudjunk emelkedni. Mindenképpen lélekformáló, erősítő élményben volt részünk ott, a diáktársak között, majd az Aranybika Szállóban, melynek előadótérme zsúfolásig volt tele, s szinte tombolva ünnepelt bennünket a lelkes közönség, s a mellénk szervezett, ugyancsak énekkarral és táncosporttal jövő babesista román diákokat is udvariasan megtapsolta. De Ádám azt is megjegyzi, „észreveszi” emlékezésében, hogy eme út kapcsán: „nem a velünk levő Babeş egyetem küldöttei, hanem a magyarországi magyar nevű Komócsin – Pulai párttitkáruó csapat bot-

¹ Gróza Péter úgy nyilatkozott a párizsi békeszerződések előestéjén, Észak-Erdély nyugodtan tartozhat Romániához, mert a nagy szocialista hazában a határok úgys el fognak tűnni. Úgy eltűntek, hogy egy ideig még a madár sem repülhetett át rajtuk.

*rányt magyar nacionalizmust (!) szimatolva*² Hozzá kell fűznöm, a szimatuk jó volt! Ha a nemzeti érzés megnyilvánulását nacionalizmusnak minősítjük.

Ezután aztán újaink szétválnak. Ők 56 júliusában államvizsgáznak, Ádám – kis kerülővel – hazakerül Sepsiszentgyörgyre, hogy aztán ott élje végig örökké cselekvő, még a hatalom akarata ellenére is „túlságosan cselekvő” életét. S amikor pár évre Kőkösbe száműzik, akkor is a megyében marad. Én még két évet egyetemen töltök, ott ér 1956 csodálatos őszi tavasza, aztán Székelykoesárdra három évig, s ugyancsak három évig Nagyenyedre, életiskolát járni, beleszippantani a falu – nekem is újdonságvolt ez, hiszen addig mindig városban éltem – majd a patinás Bethlen Kollégium – akkor egyszerűen: Nagyenyedi Magyar Líceum – történelmi légkörébe, hagyománytiszteletébe, hogy aztán 1964-től én is visszakérlüljek az ősök földjére. Háromszékre, ott Kovásznára. Ezután ismét gyakran találkozhattunk, s ismertem, tudtam, követhettem sorsa alakulását. Sokszor bátyám révén hallottam róla, aki ugyancsak földrajz szakos volt, s ha nem is olyan mértékben, de ugyancsak „garabonciásnak” számított ő is.

Mert garabonciás volt Kónya Ádám. Mindig járó, kereső-kutató, értékeket kereső, értékeket felfedező, értékeket mentő lény. Az egyetemista-kori kép: hátizsákkal, az akkor még divatos térd alá felhúzható, s onnan letürt, lebuggyasztott nadrágban indulnak ki a természetbe, a hátizsákon kalapács lóg, hiszen geológusok, s kőzeteket vizsgálnak. A hátizsák, sőt, még a kalapács is megmaradt egy ideig, gyalog, autóbuszon, vonaton, alkalommal, mikor mivel tudott, járt és kutatott. A kalapács álcázó is lehetett, hiszen a kommunizmusban sem emelhettek kifogásokat a közzetani vizsgálatok miatt. S arra bizonyára csak később jönnek rá, hogy a geológus lassan átvedlett művelődéstörténésszé, népi építészet, nemesi építészet, udvarházak, parasztházak, népi bútorok, tárgyi népi kultúra, egyházi épületek, templomok, kazettás mennyezetek, a reformáció utáni fehér vakolat alatt heverő falfestmények (íme, mire is lehetett jó a geológus-kalapács) kutatójává. Padlások, színek, eldobott holmik értékkereső kutatójává. S ha a fiatal, majd középkorú tanár életútját vizsgáljuk, azt kell megállapítanunk, mindig széllel szembe ment, vagy népiesebben, „széllel szembe pisilt”. Nem fogadta el a társadalom, a rend kötelező előírásait. Olyan „bakikat” követett el, amiért aztán a „leány licis” tanári állásával is kellett fizetnie, hogy karácsonyfát állított a bentlakó lányoknak. Úristen, karácsonyfát, „klerikális” szimbólumot! De ezt mesélje el ő:

„A karácsonyfaállítás volt a nagy produkcióm. Bentlakásban, 1959-ben. A leányiskolában tanítottam itt, Szentgyörgyön. Akkor jött be először az, hogy karácsony estére nem engedték haza a bentlakókat. S akkor én karácsonyfát állítottam.”³

Micsoda felhőrdülés, citálás a tanfelügyelőségre, fenyegetések, „többet elő ne forduljon ilyesmi, mert repül!” Hogy aztán – mint aki semmit sem értett meg a helyzetből – amikor húsvétkor még egy lapáttal rátett, loeszlóúveggel ment az iskolába, s megöntözte a diáklányokat, a fiatal tanár a nagylányokat, hogy „ne hervadjanak el”, akkor már nem volt bocsánat. S hogy még több okot adjon a példás büntetésre, de hadd mesélje ezt is ő:

„Aztán volt egy Szülőföldünk nevű faliújságom, ahol mind kastélyokat népszerűsítettünk. Petke Borbála írta a cikket, én adtam a fényképet, s ebből megint botrány lett.”⁴

S a „székelykapu” is bűnévé lett.

„Osztályfőnökünk volt, elvitt a Múzeumhoz, s az ott felállított székelykaput mutatta, magyarázta nekünk ahelyett, hogy – mondták a vádoló – már nem is emlékszem, hogy mit kellett volna csinálnia.”⁵

Hadd egészítsem ki én, bizonyára a Párt dicsőséges múltjáról kellett volna beszélnie.

Azt is mondja a tanítványa, általános művelődéstörténetet tanított az óráin.

„Rendkívül sokat tanultunk tőle. S nemcsak tanított, hanem fel is lelkesített, fel is keltette az érdeklődésünket a komoly dolgok, a komoly zene, a művészet, az irodalom értékei iránt. Beethovenről mesélt, reneszánsz festőkről, népművészetről. Általános műveltséget adott, a többi tanárainkkal ellentétben, akik csak a száraz anyagukat tanították.”⁶

Hát ennyi bűn bőségesen elég volt ahhoz, hogy:

² Mi, az 52-esek. Szerkesztette: Botos Ferenc és Kónya Ádám. Sepsiszentgyörgy, 2007. 131. old.

³ Telefon-interjúmból, 2008. szeptember

⁴ Ugyanonnan

⁵ Gazda Klára emlékezése

⁶ Gazda Klára emlékezése

„Sok lett a rovásomon, s kipenderítettek falura, Kőkösbe.”⁷

Igen, Kőkösbe, Háromszék megye egyik falujába. Azt hiszem, szerepe volt a mindig városon élt ember sorsában, érdeklődéskörének alakulásában, missziója, hivatása felfedezésében ennek a falura való száműzésnek. Itt is botrányt kelt legelső lépéseivel.

„Elfogadni kényszerültem hát a kőkösi állást, de már ötödik napon befutott a jelentés a pártbizottsághoz, hogy Kőkösön az első utam az unitárius paphoz vezetett (hiába, a papilakkal szemben pedagógusok laktak!) Így is történt, hiszen a néhány évvel előbb teljesen leégett diplomát megnézve azonnal láttam, alighanem középkori ez.”⁸

Aztán kutatója lesz e templomnak, értékei népszerűsítője.

Brassói felhatalmazással feltárást végeztem, és XIV. század eleinek bizonyult. A munka eredményeit közölte a Keresztény Magvető és a szentgyörgyi múzeum akkor induló évkönyv-sorozata, az Aluta. Közben Székely Margit, a „lici” párttitkárnoje kitiltatott még az épületből is, mert jelenlétem úgymond „rossz fényt vet az iskolára”, a hajdani bolyaista diáktársból lett tanügyi főnök pedig az utcán dörrent rá: Mit keresel te egyáltalán Szentgyörgyön?”⁹

Kőkös mégis fontos szerepet kap az életében. Itt fedezi fel, illetve erősödik meg annak tudatában, hogy a falusi népi társadalom kicsoda értékeket alkotott! Meglátja, megtalálja, s híve, kutatója lesz a népi kultúra értékeinek, itt lesz „padláskutatóvá”, s itt fedezi fel éles szeme, hogy nem csak a kúriák, udvarházak, amelyekből Háromszéken bővível lehetett találni, értékek, hanem a népi építészet is kiváló értékeket alkotott. S itt ismeri fel, vagy kap legelőször lehetőséget arra, hogy a kisközösségek kitermelte értékes emberek sorsát, tevékenységét kutassa. Meglátja, hogy minden falunak megvannak a maga nagyjai, egykori szülöttek, tanítók, akik vagy ott, vagy elkerülve onnan tettek-alkottak valami maradandót. Ezt se nézhette jó szemmel a hatalom, s érzésem szerint „kettős reagálás” játszódik le a felső fejekben. Azért, hogy ellenőrizhetőbbé váljon – íme, a falu is lehet kártékony, nem csak eltemetni, eltemetkezni lehet ott, hanem „meg nem engedett dolgokkal foglalkozni” –, visszarendelik Sepsiszentgyörgyre, de mert azt a vak is látja, hogy értékes, cselekvő, egyszóval „dolgos” ember, hát használjuk ki! Ez lehetett az elgondolás, mikor kinevezik a Pionír Ház „természetjáró körének” vezetőjévé. Hadd a hegyeket járja, s végezzen „politikai munkát” is, legyen a párt közvetlenebb és szigorúbb ellenőrzése alatt! Ám csalódtak, mert Kónya Ádám paradicsomi állásnak értékelte a számára tízévesre nyúlott pionírházi munkát. Úgy adott feledhetetlen élményt, hogy közben nyitogatta is a szemeket. Úgy viszi a gyerekeket a természetbe, „pionirtáborba” – ez volt a feladata, ez ellen még nem is tiltakozhatott a „felettes szerv”, úgy táboroztatja őket – hogy ezzel tulajdonképpen felevenítheti a cserkész-hagyományokat, táborítüzeknél énekelnek, mesélnek, gyönyörű – hagyományos – játékokat játszanak, meglátnak, felfedeznek! Ezek az útszélre lökött, sémába gyúrni akart gyermekek egyéniségévé lesznek, a nemzet látó, érző, mondhatni tudatos tagjává lesznek. Mindezt úgy, játékosan, szinte észrevehetetlenül, anélkül, hogy akár az átlag-gyerekekben is tudatosodna, hogy tulajdonképpen mi is történik itt! S ami a fő: a kellemt összeköti a haszonnal, turista útjelzéseket festet a fákra, s még várat is renováltat!

Ideális állapot volt ez a lelki és szellemi nevelésre. Éveken át tábort szervez Felsőcernátonba, a már-már megsemmisülés szélén álló Ika-várához, s a lelkes táborozó gyermekekkel kezdetben megerősítik a majdnem leomló falakat, aztán renoválják is a várat. Bizonyára itt is égni kezdett a lába alatt a föld, s ezért:

„Tíz év elteltével Sylvester Lajos átszábitott a Művészeti Népiskola vezetésére. Izgalmas, sokrétű, gyakorlatias feladat volt. Osztálytársi alapon már csak azért is megérte, mivel Gazda Laci korai, csaknem negyven évvel ezelőtti, nem éppen rokonszenvvel kísért moldvai, csángómagyar néprajzi gyűjtésének is kiállítási teret biztosítottam, amelyről a megfigyelőktől követett Domokos Pál Péter is a legnagyobb elismeréssel írt a helyszínen az emlékkönyvbe.”¹⁰

Hatalom ide, hatalom oda, Kónya Ádám beépül közössége tudatába. Emlékünnepélyekre, szobor vagy emlékoszlop-avatásokra kezdik hívni. Egy-egy ilyen alkalommal százak csodálják kiváló szónoki képességgel megtartott beszédeit. Még egy „buktatás” növekvő népszerűségének a következménye, visszahelyezik középiskolai tanárnak az egyik szakközépiskolába.

⁷ Mi, az 52-esek. 134. old.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo. 135. old.

„Néha kezembe kerül a megyei tanfelügyelőség 1989 évi 89. számú rendelkezése alapján nevemre küldött átirat, amelyben kineveznek ideiglenes tanárnak az 1989-90. iskolai évre, ám, amennyiben „szakképzett tanerő” jelentkezik, vagy a munkám nem megfelelő, a kinevezés bármikor érvényét veszti... Harminchárom szolgálati évvel, véglegesítő és fokozati vizsgával, tankönyvírással, mintegy hétszáz – tucatnyi folyóirat, heti- és napilap oldalain megjelent – írással a szakmai múltam mögött, ezt még el kellett olvasnom.”¹¹

Ott éri majd 1989 decembere, a rendszerváltozás. Mi sem volt természetesebb, mint hogy a város büszkeségének, a Kós Károly gyönyörű épületében működő Múzeumnak az igazgatója lett (1990). Ki más is kerülhetett volna erre a feladatra rátermettebb ember, mint ő.. Első ténykedése az volt, kiharcolta, hogy kapja vissza az intézmény a régi, patinás nevét: Székely Nemzeti Múzeum. Itt is dolgozott aztán nyugdíjaztatásáig (2000). Ám tevékenysége túlnőtt a múzeum falain. Ekkor – hogy mesterséges akadályokat nem gördíthetett eléje már senki, vagy csak kisebb mértékben gördíthettek a bukaresti hatalmasságok, akikkel ugyancsak folyamatosan meg kellett vívnia a harcát – lett igazán szellemi vezérré. Ébresztővé, ébrentartóvá. Állandóan szervezett, s szinte mindenütt ott volt, ahol valami jó dolog történt. A templomfalak vakolata alá elrejtett csodálatos középkori freskókat fedez fel. Kötelezővé teszi, ha bárhol is valami renoválás történik, hívják. Így fedezi fel a Kilyéni templom Szent László legendáját, külső falfestményeit. Így találja meg a jelenlegi csomakőrösi gótikus templom padlója alatt az egykori árpádkori román stílusú templom szentélyének alapzatát.

Ekkor már munkáját is elismerik, egymás után jönnek a különféle kitüntetések, díjak. „A műemlék-kutatásért a hazai szakminisztériumtól a Művelődési Erdemrend III. osztályú nyolcágú csillaga. Ugyanezért a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától 2000-ben Forster Gyula-díj., egy év múlva ugyanonnan a Széchenyi Ferenc díj. Megremegett a térdem, mikor a Gellért Szállban Trógmayer Ottó, „Pusztaszer atyja” és a kettős honfoglalás elméletének kidolgozója, László Gyula neve között olvasták ki a nevemet a Széchenyi Társaság díjának átadásakor. Budapesten Kós Károly emlékérmét vehetem át a kiváló építőművész Csete Györgytől, Miskolcon pedig az Istvánffy Gyuláról elnevezett az ismeretterjesztésért. Őt esztendeje a legteljesebb meglepetésemre Glatz Ferenc aláírásával érkezett a Magyar Tudományos Akadémia köztisztviselői tagságáról szóló oklevél, legutóbb pedig a szentgyörgyi Gábor Aron tereiben Demeter János megyei tanácselnök nyújtotta át a frissen alapított Pro Comitatu Covasnae-díjat.”¹²

S eközben, mint egy valóságos robot, járja a megyét, előadások tömkelegét vállalja, tartja falunaponkon, falusi-városi ünnepségeken, konferenciákon, szobor- és emlékműavatókon, könyvbemutatókon. Mindenhol, ahová hívják, mert képtelen nemet mondani. Beválasztják Sepsiszentgyörgy városi tanácsába, aztán négyévenként újra választják mindig. Kezdetben az RMDSZ színeiben, később látva érdekvédő szervezetünk pálfordulását, ellenzékben. Tagja lesz a Tökés László által javasolt Autonómia-tanács Kezdeményező Bizottságának, majd a Székely Nemzeti Tanács alelnökéeként a testület szimbólumaiként székely zászlót, székely címert rajzol, tervez, fogadtat el – Széchenyi szavaival –: pénz és taps nélkül. Falvak, városok címereit tervezi. Óriási munkát végez a műemlékvédelemben, ő lesz a Városrendészeti Bizottság elnöke, s ebben a funkciójában harcot vív Sepsiszentgyörgy hagyományos építészeti arculatának, stílusességének a megőrzéséért, a régi, történelmi épületek megmentéséért. Harcol, hogy a megye nagyjairól utcákat nevezzenek el nemcsak városában, a vidéki településeken is. A nagyjait felfedező falvakban emlékünnepeket szerveznek, az ünnepi szónok szinte mindenütt: Kónya Ádám. Emlékrendezvényeket szervez, II. Rákóczi Ferenc, a nagyságos fejedelem tiszteletére. Bocskay István tiszteletére, Kodály Évet, gróf Mikó Imre, Kós Károly, Kőrösi Csoma Sándor emlékére. Zabolán, Zágonyban, a megyében mindenütt ott van, mert ő szorgalmazza, hogy a nagyokról mindenütt emlékezzenek meg. Szimpóziumokat szervez¹³, kiállításokat rendez és nyit meg, Könyveket szerkeszt, ír¹⁴, gyakran „horkan fel” újságcikkben egy-egy visszasság láttán. Remek beszédek mond, olyan sűrű a programja, hogy szinte naponta más- és máshová kell mennie. Felaprózza magát, beleássa magát a feltáró-kutató munkába, valóságos helytörténeti lexikonná válik. Mindent tud mindenről, mindenkiről.

¹¹ Uo. 136. old.

¹² Uo.

¹³ „A reformáció Háromszéken”, „Egyházi művészet Háromszéken”, stb.

¹⁴ Bálványos és környéke (társzerzővel), 1970; A Rétyi Nyír és környéke (1970), A Mikóból indultak. Médium kiadó, 2000; Sütő Béla virágai (Mesteri populári-Népi mesterek sorozat) Sepsiszentgyörgy, 1977; Rákóczi Emlékkönyv, a Sz.N.M kiadványa, Szerkesztette K.Á. Sepsiszentgyörgy, 2005 – képes album, Váradi Péter Pál fotóival, K.Á. szövegével, Péter Pál kiadó, Veszprém, 2005; A sepsiszentgyörgyi Sz.N.M és a Csiki Székely Múzeum közös évkönyve, 1999, felelős szerk. K.Á.

ami vagy aki arra érdemes. A megye és a város fáradhatatlan mindenese És... és... Csak egyvalamire nem jut ideje, hogy hatalmas tudását teljességében papírra mentse, könyvekbe ágyazza. Maga is érzi, írni kellene, még többet, sokkal-sokkal többet, de oly sok a napi feladata, nem ér rá, nem tud időt szakítani rá, a végén már menekül is előle. Amilyen nagyszerűen, könnyeden beszél, rögtönöz, építi fel szónoklatait, olyan nehezen tudja írásra szánni magát. Túlzott igényessége, a tökéletességre való törekvés megakadályozza abban, hogy mondanivalóit az általa igényelt formában, a maga elé állított mérce szerint megfogalmazza, vagy elindított írásait véglegesítse. S így viszi el hatalmas tudásának jó-részét a sírba.

„Papírcetlik ezreivel van tele a ház, az egykori otthon, apró kis jegyzetekkel, de azt csak ő tudta, hogy mi mire való”¹⁵, s félő, hogy nem is tudja már senki azt a rendszerező, azt az összegező munkát elvégezni, ami rá várt volna, s amire csak ő lett volna képes. Am a feladat mégis megvan: az utókor feladata megmenteni, amit csak lehet.

Viszonylag korai és váratlan távozta – rövid két hónapos súlyos betegség után – pótolhatatlan vesztés nemcsak megyéje, hanem az összmagyar tudományosság számára.

2008. november 26-án halt meg. Külföldön voltam, nem lehettem ott a temetésén. Lelkemben a szoba közepére kihelyezett ravatal, mint hajdan a kalotaszegi Vistán láttam, rajta a halott, a Nagy Halott, s körülötte a családtagok, feleség, gyermekek, unokák, rokonok, Sepsiszentgyörgy népe, Háromszék népe, a magyar tudományosság képviselői, hatalmas kört alkotva keringnek az eltávozott körül. Közöttük ott keringek én is, s mikor rám kerül a sor, odaérek a Szíve oldalára, térdre borulok – mint ott, akkor. Vistán tették –, himbálózó, rá-ráboruló mozdulattal megérintem az arcát, kezét, s sírok, visítok, vagy csak halkán, megtört hangon, szomorú ritmusra dúdolom, mondom: Jaj, jaj Ádám, mért hagytál itt? Nézd, milyen árvák vagyunk nélküled! Mért hagytál itt? Mért hagytad itt a népedet, melynek prófétája, megtartója voltál. Mért hagytad itt a városodat, falvidaidat, melyeket úgy szeretted! Melyeknek krónikása, megtartója voltál. Órszobádat, ahonnan figyelted, láttad a világot, a történeket, s szavadat emelted, ha kellett! Miért? Miért? És jön a régész, Jaj, jaj, és jön a kultúrtörténész, Jaj, jaj, és jön a térképész, jönnek a művészetek képviselői, a földrajztudomány, a geológia, a természetvédelem, a műemlékvédelem, jönnek a történészek, a helytörténeti kutatás nagyjai, a pedagógusok, természetjárók, muzeológusok, táborszervező cserkész-vezetők, népművészek, népi táncosok, a néprajzosok, s mind azt siratják, amit távoztoddal veszítették... Halad a végeérhetetlen sor, jönnek városod képviselői, a falvak képviselői, melyeket te világosítottál fel értekeikről, az iskolák, melyeknek a te javaslatodra adták az új, igaz és méltó nevet, s mind téged siratnak. És téged sirat Erdély, téged sirat a Kárpát-medence, téged sirat a szétszórt magyarság. Jaj, jaj, mért mentél el, mért hagytál itt bennünket olyan áván...

Gazda József

Az ilyefalvi templom-kastélynak nyugatoldali látképe (Orbán Balázs: Székelyföld leírása III. 35. old.)

¹⁵ Özvegye, Kónya Éva Réka közlése